

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

***Анотація.** Здійснюється огляд історичної еволюції культурної дипломатії та методів її здійснення. Доводиться актуальність вивчення та застосування культурної дипломатії. Описуються сучасні та майбутні тренди в контексті вибудови ефективної моделі культурної дипломатії.*

***Ключові слова:** культурна дипломатія, тенденції культурної політики, зовнішня політика.*

***Abstract.** The historical evolution of cultural diplomacy and the methods of its implementation are reviewed. The relevance of studying and applying cultural diplomacy is proven. Current and future trends are explored in the context of building an effective model of cultural diplomacy.*

***Keywords:** cultural diplomacy, cultural policy tendencies, foreign policy.*

Світова історія розглядає культуру як динамічний процес, за допомогою якого люди пізнають світ і формують своє сприйняття у такий спосіб, що приводить до взаємоприйнятних цінностей [8, 123]. Незважаючи на те, що поняття «культурна дипломатія» (КД) з'явилося у ХХ ст., саме явище існувало впродовж століть. Мандрівники, вчені, художники, артисти відігравали важливу роль у процесі становлення сучасних держав. Культурна дипломатія, спочатку пов'язана з неоколоніальною експансією та пропагандою, поступово набула інших характеристик, інституційних форм і методів, а також різних цілей [10, 275]. Сьогодні нові можливості та виклики диктують свій порядок денний і в царині КД. Спробуємо розглянути її еволюцію, сучасний вимір та проєкцію у майбутньому.

Науковці та дослідники виокремлюють 4 етапи історичного розвитку КД [10, 280]:

1. Культурний націоналізм (1870–1914 рр.). Початковий етап містив політику, спрямовану на поширення мови та культури на конкретні соціальні сфери, де уряди мали обмежений вплив [10, 281]. Наприклад, Альянс Франсез під назвою «Національна асоціація з розповсюдження французької мови в колоніях і за кордоном» (1883) чи Товариство Данте Аліг'єрі (1889).

2. Культурна пропаганда (1914–1945 рр.). Наступний етап ознаменував урядову інституціоналізацію та політизацію КД у зв'язку з формуванням системи націй-держав [12, 200] та світовими війнами. Наприклад, у 1920 р. уряд Німеччини під егідою МЗС створив Департамент культурних справ та німців за кордоном, а через кілька років було створено Deutsche Akademie, попередника Інституту ім. Гете. Через три роки Франція також створила своє Управління з питань культурних зв'язків МЗС [4, 230]. Велика Британія, зі свого боку, неохоче розробляла власну зовнішню систему культурних справ, але Друга світова війна та пропагандистські тенденції решти країн спонукали Британію до створення у 1936 р. Британської Ради. Американська культурна дипломатія розвивалася ще до початку війни, але мала передусім характер

тісної співпраці з інтелектуальним світом [9, 35]. Були створені Відділ культурних відносин (призначений для мистецької та інтелектуальної дифузії) та Державний департамент міжнародної комунікації (відповідальний за ЗМІ), однак така політика згодом набула контр-пропагандистського характеру [4, 225].

Показовим у цьому аспекті є і приклад України. У 1919 р. після Першої світової війни та в умовах, ідентичних до сьогодення, Україна потребувала міжнародного визнання. З ініціативи глави Директорії УНР Симона Петлюри створюється Українська Республіканська Капела під проводом диригента О. Кошиця, яка мала інтернаціоналізувати українське питання шляхом промоції української музичної культури. Протягом 1919–1924 рр. колектив дав тисячу концертів по всьому світу та здобув грандіозний успіх. Саме завдяки Капелі український «Щедрик» став відомим в усьому світі [2].

3. Культурна дипломатія (1945–1989 рр.). Міжвоєнна та післявоєнна фази розглядаються як розширений період КД. Після Другої світової війни КД артикулювала культуру як інструмент міжнародного примирення, морального відновлення, згуртованості. У 1946 р. була створена Рада мистецтв Великобританії, а у 1959 р. Франція створила перше Міністерство культури. Культурне поле було виокремлене як область організованого державного втручання [14, 175]. Як результат, організаціями, призначеними для управління зовнішньою культурною політикою, стали міністерства культури, відомства закордонних справ, відповідні ради тощо. Хоча ці процеси спершу були зосереджені в Європі, вони загалом трансформували гегемонію західної КД та сприяли прогресивній диверсифікації агентів у всьому світі та в подальшому – перерозподілу влади в глобальній системі [13, 175].

Зі створенням ЮНЕСКО міжкультурна співпраця вийшла на новий етап. Підсилюючи культурну політику на національному рівні, різні країни, які раніше не були акторами, почали брати участь у глобальних культурних відносинах. Післявоєнна консолідація США як культурної сили глобального охоплення трансформувала КД. Згідно з обставинами, в яких світ виявився поділений на ідеологічні та військові блоки, США підвищували свою привабливість та пропагували американський стиль життя, використовуючи різні майданчики. Досить інноваційним рішенням виявилася Програма Фулбрайта (1948 р.), що сприяла науковому та культурному спілкуванню [5, 125].

Загалом, перебудова геополітичної карти в цей період також призвела до створення нових фронтів протистояння в міжнародній сфері. Холодна війна, що мала також культурний та ідеологічний виміри, виявляла актуальність культури та постійну «спокусу» до пропаганди [7, 200]. Поява терміна «публічна дипломатія», навіть як евфемізм для пропаганди, виник у контексті диверсифікації культурної політики, точніше за її логікою дії [13, 180].

4. Культурний капіталізм (1989 р. – теперішній час). Наприкінці 1980-х рр. соціально-економічні події давали наступ у процесі диверсифікації, зростання та автономізації КД. У контексті постіндустріальної глобалізації відбулося декілька процесів, таких як технологічний розвиток та лібералізація торгівлі, що сприяло схильності до культурного брендингу та

встановленню нових урядових форм втручання. КД просувала певні культурні уявлення, які прагнули синтезувати певний спосіб «буття» у світі. Отже, ці зміни також сприяли побудові КД, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності націй та міст за допомогою творчості та інновацій. Усі ці фактори вплинули на «глобальний» характер територіальної культурної політики, яка тепер охоплює нові вимоги, дії та цілі [10, 283].

Більшість заходів культурної дипломатії в країнах Західної Європи перетворилися на концепцію міжнародних культурних відносин. Отже, західноєвропейські країни розвивали культурну дипломатію шляхом створення незалежних культурних установ для більш ефективної координації програм та діяльності в галузі культурних відносин за кордоном шляхом залучення різних недержавних та приватних суб'єктів. Такі нові управління спонукали культурних агентів у цих установах взяти на себе подібні ролі, які мали дипломати, будуючи стосунки та мережі через двосторонні комунікації з іноземною громадськістю та сприяючи взаєморозумінню та співпраці через партнерські стосунки. Розглядаючи успіх роботи Британської ради, можна зробити висновок, що чим більший ступінь автономії інституція надавала своїм культурним агентам, тим кращий імідж національної держави був згенерований [13, 170].

Відтак, КД країн Західної Європи переросла в куди більш широку концепцію в рамках міжнародних культурних відносин. Крім того, різноманітні соціальні та інституційні зміни в країнах, що розвиваються, перетворили традиційних «країн-рецепторів» культурної дипломатії в самих організаторів таких подій [13, 167].

Лібералізація культурних обмінів та динамічність транснаціональної комунікації призвели до коливання КД між інтелектуальними та мистецькими обмінами, пропагандою, використанням маркетингу та мережі Інтернет. Загалом, варто сказати, що відбулося переналаштування культурної дипломатії від традиційних політичних та культурних центрів до складної схеми діалогу.

Сучасна концепція КД базується на рівності всіх культур (насамперед йдеться про те, що немає «великих» культур і другорядних культур) та важливості між- або транскультурного співробітництва. Культурне співробітництво, зі свого боку, здійснюється за допомогою таких інструментів: мобільність для суб'єктів культури (це можуть бути культурні обміни або програми резиденцій); організація культурних заходів (виставки, концерти, фестивалі, конференції та урочистості як майданчики для поширення знань, традицій та ідей); двосторонні роки культури як комплексний інструмент для налагодження міжкультурної співпраці; обмін досвідом (технічна допомога та розбудова потенціалу в різних галузях культури від спадщини до культурних підприємств); сприяння освіті та викладанню мов як певних культурних практик чи мистецьких форм; переговори щодо складних чи конфліктних аспектів тощо [6].

Можемо зробити висновок, що в процесі свого еволюційного становлення концепція здійснення КД трансформувалася прямо пропорційно до подій у

світі: від реалізації проєктів до організації подій; від «монологів» до багатосторонності»; від самопрезентації до співпраці. Актуальності набув процес дискусії, просування цінностей відтепер превалює над саморекламою, а презентація культурного продукту виступає скоріше майданчиком для дискусії.

Пандемія коронавірусу виявилася одним із чинників зміни нашої реальності, відтак можна припустити, що суттєвих змін зазнає й культура та механізми здійснення культурної політики. Такі тренди, як-от діджиталізація світової та національної культур, трансформація культурних просторів, формування візії та системи цінностей, глокалізація, колаборація, взаємодія індустрій, онлайн-освіта вже продемонстрували свою актуальність в умовах сьогодення. Ймовірно, вплив сучасних технологій на усі сфери життя лише зростатиме [1, 3].

Очевидно, під впливом історії культура як інструмент м'якої сили навряд чи втратить свою актуальність. Однак, аби культурна дипломатія залишалася ефективною, важливо також використовувати новітні інструменти та враховувати сучасні тенденції.

Джерела та література

1. Заболотна Н. Як COVID-19 може сприяти українському Ренесансу. Українська правда. Життя. 2020. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/03/16/240234/>
2. Пересунько Т. Триумф Української Республіканської Капели. 100 років успіху культурної дипломатії. *Український центр культурних досліджень*. 2018. URL: <http://uccs.org.ua/proekty-doslidzhennia/proekty/triumf-ukrainskoi-respublikanskoi-kapely-100-rokiv-uspikhu-kulturnoi-dyplomatii/>
3. Тейлор К. Інтерактивність і глокалізація. Сім світових трендів у культурі на 2020 рік. URL: <https://nv.ua/ukr/style/blogs/suchasne-mistectvo-kulturni-trendi-2020-50068475.html>
4. Arndt R. T. *The first resort of kings: American cultural diplomacy in the twentieth century*, Dulles: Brassey-Pely-100. 608 p.
5. Dizard P. W. *Inventing Public Diplomacy: The Story of the U. S. Information Agency*, Lynne Rienner Publishers, USA, 2004. 255 p.
6. Filevska T., vska Publishers, USA, 2004. 255 y of the U.plomacy in the twentieth century, Dulles: Brassey-Pely-100-rokiv-uspikhu-kulturnoi-dyplomatiing/cultural-diplomacy/lecture-18-2
7. Nigel C. D. *The Logic of Soviet Cultural Diplomacy. Diplomatic history*. Oxford: University Press, 2003. P. 2, 27, 193–214.
8. Nye J. Public Diplomacy and Soft Power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. 616 p.
9. Parsons A. *Vultures and Philistines: British Attitudes to Culture and Cultural Diplomacy*, International Affairs. Oxford: University Press, 1984. 61 p. P. 1–8.
10. Paschalidis G. Exporting national culture: histories of Cultural Institutes abroad, *International Journal of Cultural Policy*. London: Routledge, 2009. P. 3, 15, 275–289.
11. *Soft Power Ranking 30*, USC Center on Public Diplomacy, Portland, 2019. 123 p. P. 111–115.
12. Watson A. *Diplomacy. The dialogue between states*. London: Routledge, 1991. 240 p.
13. Zamorano M. M. *Reframing Cultural Diplomacy: The Instrumentalization of Culture under the Soft Power Theory*, Culture Unbound, 2016. P. 166heory, Zimmer A., Stefan T. *Cultural Policies and the Welfare State: The Cases of Sweden, Germany, and the United States. The Journal of Arts Management, Law and Society, USA*. 1996. P. 26, 167–193.